

ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МАЛОЇ ГРУПИ. ДИНАМІЧНІ ПРОЦЕСИ В МАЛІЙ ГРУПІ

**Підготувала старший викладач кафедри соціальної
роботи**

К. псих .Н. ВЕНГЕР АННА СЕРГІЇВНА

ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МАЛОЇ ГРУПИ. ДИНАМІЧНІ ПРОЦЕСИ В МАЛІЙ ГРУПІ

Теоретичні питання.

План.

1. Мала група у контексті соціальної психології.
2. Історія дослідження малих груп
3. Основні підходи та напрями у вивченні малої групи
4. Види і структурні характеристики малої групи:

ПРОБЛЕМНЕ ПИТАННЯ

ВІД ЧОГО ЗАЛЕЖАТЬ ДИНАМІЧНІ
ПРОЦЕСИ В МАЛІЙ ГРУПІ ?

ЛІТЕРАТУРА

Андреева Г. М. Социальная психология. – М.: Аспект Пресс, 1996.– 376 с.

Аронсон Э., Уилсон, Эйкерт Р. Социальная психология. Психологические законы поведения человека в социуме.– СПб: ПраймЕврознак; М.: Олма-Пресс, 2004.–280 с.

Москаленко В.В. Соціальна психологія. Підручник. Видання 2-ге, виправлене та доповнене К: Центр учбової літератури, 2008. – 688с.

Орбан – Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Навчальний посібник. – К.: Академ видав., 2005. – 448 с.
(Альма-матер)

Орбан – Лембрик Л.Є. Соціальна психологія: Підручник. У 2 кн.; Соціальна психологія особистості і спілкування. –К. Либідь, 2004. – 576с.

МЕТА

- розкрити основні поняття, концепції та типологію малої групи;
- поглибити знання про психологічні особливості малої групи

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТЕМИ

- **Мала група** – невелика за чисельністю спільнота, в якій індивіди безпосередньо контактують між собою, об'єднані спільною метою та завданнями, що є передумовою їх взаємодії, взаємовпливу, спільних норм, процесів та інтересів, міжособистісних відносин і тривалості їх існування.
- **Структура малої групи** – сукупність зв'язків між членами групи.
- **Групова динаміка** (грец. *dinamicos* - сильний) – сукупність процесів, що відбуваються в малій групі і характеризують її з точки зору руху, розвитку та функціонування.
- **Формальна структура малої групи** — взаємини і зв'язки між індивідами в групі, за допомогою яких здійснюються ділові контакти, офіційні відносини, спрямовані на виконання групового завдання.
- **Неформальна структура малої групи** — емоційно забарвлені зв'язки, які відтворюють неофіційні взаємини між членами групи.

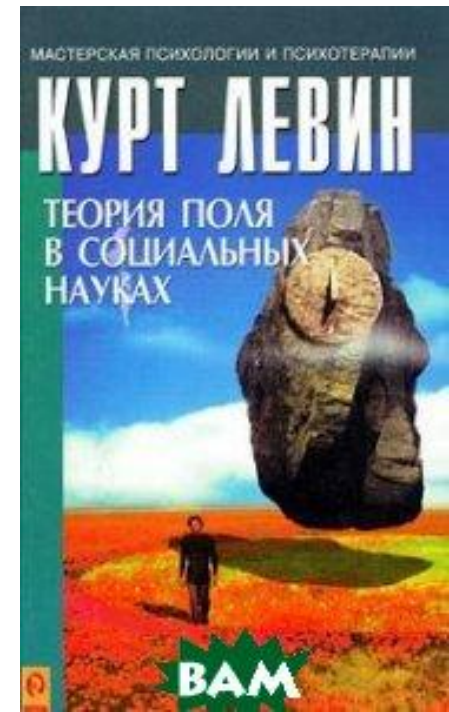
ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД

- Особлива роль у розвитку психології малих груп належить К. Левіну, який став основоположником великого наукового напрямку, широко відомого під назвою "групова динаміка". Під його керівництвом були проведені дослідження Р. Леппіта і Р. Уальта з вивчення групової атмосфери і стилів керівництва, зміни стандартів групової поведінки в процесі дискусії та ін. К. Левін одним з перших вивчав феномен соціальної влади (впливу), внутрішньо групові конфлікти, динаміку групової життя.
- Друга світова війна стала переломним моментом у розвитку психології малих груп за кордоном - в цей період виникає практична потреба вивчення закономірностей групової поведінки і ефективних прийомів управління групами.

ГОЛОВНОЮ ОСОБЛИВІСТЮ СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ **К.ЛЕВІНА**

Головною особливістю соціальної психології **К.Левіна** є введення поняття «**групова динаміка**», яке застосовуване як по відношенню до індивідуальної, так і групової поведінки. Згідно з його поглядами, так само, як і індивідум і його оточення формують психологічне поле, так і група і її оточення формують соціальне поле.

ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД

У вітчизняній і закордонній соціальній психології даються всілякі визначення малої групи. Так, Д. Картрайт, А. Зінгер, Т. Ньюком вказують наступні критерії визначення й виділення малої групи: частота й тривалість взаємодії між індивідами в групі; число складових її членів.

Ш. Бюлер відносить до типових особливостей групи:

- взаємини, взаємовпливи її членів, без чого група не існує;
- визначеність ролей, які виконують окремі індивіди;
- відокремлення лідерів, що впливають на інших;
- спільність цілей, діяльності й організації;
- наявність у членів групи почуття "ми", єдності групи;
- згуртованість (ступінь якої залежить, з одного боку, від сили взаємного притягання між її членами, а з іншого боку – від інтересу, викликаного діяльністю в групі).

ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД

Група, відзначають відомі американські психологи М. і К. Шериф, являє собою соціальний союз, наділений такими властивостями, які можуть бути обмірювані й котрі мають значення для поведінки її членів.

До цих властивостей М. і К. Шериф відносять:

- по-перше, структуру й організацію ("силове" вимір ефективності групи);
- по-друге, систему норм, що регулюють поведінку членів групи, їхнє відношення друг до друга й до інших груп й їхніх членів (оцінний вимір того, що підтримується, захищається, заохочується й затверджується в групі й що трактується як відхилення).

Згідно Х. Томе й Х. Фегеру, основна ознака групи - взаємодія її членів. При цьому вирішальними критеріями для виділення "малої групи" вони пропонують вважати число комунікативних актів; частоту й тривалість взаємодії індивідів у групі.

Г. Хоманс також підкреслює, що частота взаємодії, його тривалість і порядок - головні характеристики поняття "мала група".

Є й інші тлумачення поняття "МАЛА ГРУПА", КОЛИ ВОНО ВИЗНАЧАЄТЬСЯ ЯК:

- а) збори людей, включених у послідовно координовану діяльність, свідомо або несвідомо підлеглу загальної мети, досягнення якої приносить учасникам задоволення;
- б) мініатюрна соціальна система, за допомогою дослідження якої можна прийти до розуміння соціальної будови в цілому;
- в) життєвий простір особистості

СТИСЛА ХАРАКТЕРИСТИКА НАПРЯМІВ У ВИВЧЕННІ МАЛОЇ ГРУПИ:

- **Діяльнісний підхід** - заснований на принципі діяльності: стратометрична концепція групової активності А. Петровського; програмно – рольовий підхід у дослідженні наукового колективу М. Ярошевського, модель соціально-перцептивних процесів у спільній діяльності Г. Андрєєвої.
- **Організаційно-управлінський підхід** – ґрунтується на уявленні про соціальну організацію та управлінську діяльність. Численні дослідження груп і колективів, мають яскраво виражений прикладний характер і зорієнтовані на вирішення задач психологічного забезпечення у сфері промислового виробництва.
- **Параметричний підхід** – основна ідея полягає у передбаченні, що поетапний розвиток малої (контактної групи за Л. Уманським) здійснюється завдяки розвитку її важливих соціально психологічних параметрів.
- **Соціометричний напрям** – асоціюється із Дж. Морено, котрий виходив з того, що в суспільстві можна відокремити дві структури відносин: мікроструктуру та макроструктуру.

СТИСЛА ХАРАКТЕРИСТИКА НАПРЯМІВ У ВИВЧЕННІ МАЛОЇ ГРУПИ:

- **Соціологічний напрям** – базується на експериментальній діяльності Е. Мейо, - виокремлення двох систем стосунків, що існують в групі, - формальних і неформальних, а також уявленнями про роль неформальної групи в задоволенні важливих соціальних потреб індивіда (у прийнятті, належності до групи).
- **Школа „групової динаміки”** – створена К. Левіном. В основу цього підходу покладено „теорію поля”, згідно з якою поведінка людини визначається взаємодією соціальних і групових детермінантів. У працях представників цього напрямку було представлено весь спектр проблем малої групи: внутрішньо групові конфлікти, способи ухвалення групових рішень, групова згуртованість, керівництво й лідерство, стилі керівництва, групова комунікація, кооперація та ін.
- **Психоаналітичний напрям** – теоретичним джерелом є психоаналіз З. Фрейда де дослідження групових процесів базується на теоретичному узагальненні даних психотерапевтичних або тренінгових груп: уявлення про групу як інваріант індивіда з його проблемами, мотивами цілями, котрі він не усвідомлює.
- **Інтераціоналістський напрям** виходить з того, що групова поведінка зумовлюється взаємодією, активністю членів групи та взаєминами між ними. Вихідною позицією аналізу є не окремий індивід, як у психоаналізі, а соціальний процес, який розглядається як інтерація (взаємодія) індивідів у групі або в суспільстві.

ФЕНОМЕН МАЛОЇ ГРУПИ

Феномен малої групи безпосередньо стосується індивіда. Саме в малій групі відбувається формування людини як особистості, індивідуальності, набуття нею досвіду соціальної взаємодії, реалізується її вплив на процеси в різних ситуаціях соціуму.

Сутнісні ознаки малої групи.

Можна посилатись на різні визначення малої групи, до вашої уваги:

- **П. Сорокін визначає малу групу як** «сукупність індивідів, які знаходяться у психічній взаємодії один з одним»
- **Ф. Олпорт** як « сукупність ідеалів, уявлень і навичок, що повторюються в кожній індивідуальній свідомості і існують тільки в цих свідомостях»
- **Дж. Тернер визначає малу групу** « як зібрання індивідів, які поділяють соціальну категоризацію себе і діють на її основі»

УКРАЇНСЬКІ СОЦІАЛЬНІ ПСИХОЛОГИ ДОТРИМУЮТЬСЯ ВИЗНАЧЕННЯ МАЛОЇ ГРУПИ

Неможливо уявити собі визначення, яке б влаштувало всіх без винятку. *Г.М. Андрєєва* запропонувала визначення малої групи як нечисельної за своїм складом групи, члени якої об'єднані загальною діяльністю і знаходяться в безпосередньому особистісному контакті, що є основою для виникнення групових норм, процесів і міжособистісних стосунків.

Такого ж напрямку у визначенні малої групи дотримуються українські соціальні психологи, визначаючи «малу соціальну групу як кількісно невелику групу, де люди об'єднані спільною діяльністю. Безпосередньо контактують один з одним, мають спільну мету та інтереси, які визначають певну організацію, тривалість існування та деяку однорідність поведінки її членів (*М. Н. Корнєв, А.Б. Коваленко*)

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА НАУКА, ВИВЧАЮЧИ ФЕНОМЕН
МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН, ПОЧАЛА ДОСЛІДЖУВАТИ І ГРУПОВІ
ВЗАЄМИНИ. З ЧАСОМ ЇЇ ПОШУКОВИЙ ІНТЕРЕС ЗОСЕРЕДИВСЯ НА ТАКИХ**

АСПЕКТАХ ГРУПОВОГО ЖИТТЯ:

- — сприймання членами групи окремих індивідів і групи загалом;
- — групові цілі;
- — безпосередність взаємин;
- — частота і тривалість взаємодії між членами групи;
- — мотивація представників групи;
- — структурні характеристики групи;
- — тривалість існування групи;
- — особливості спілкування без посередників;
- — спільна діяльність.

МЕХАНІЗМИ ГРУПОВОЇ ДИНАМІКИ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ЗБАЛАНСОВАНІСТЬ МІЖ СИЛАМИ РОЗВИТКУ І СТАБІЛІЗАЦІЇ. ЗА ОДНИМ ІЗ ПІДХОДІВ ДО ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ ГРУПОВОЇ ДИНАМІКИ ЗАРАХОВУЮТЬ:

- ідіосинкразійний (грец. *idios* – особливий, незвичний і *synkrosis* - змішування) кредит лідера. **Феномен «ідіосинкразійного кредиту»** є своєрідним дозволом групи на поведінку, яка відхиляється від групових норм. Передусім його надають суб'єкту з високим статусом у групі, оскільки вважається, що він більше, ніж інші, орієнтується на групу, впроваджує інновації, найкомпетентніший.

- **розв'язання внутрішньогрупових суперечностей.** Внутрішньогруповий конфлікт є потенційною можливістю просування групи до вищих рівнів і сприяє розвитку групи для конструктивного розв'язання суперечностей;

- **психологічний обмін.** Полягає у наданні групою більш високого психологічного статусу індивідам, котрі зробили вагомий внесок в її життєдіяльність. Різновиди психологічного обміну є ціннісний обмін. Відповідно корисні дії, адресовані як окремим членам, так і групі позначають поняттям «ціннісний внесок індивіда». У процесі групового функціонування активна участь індивіда (індивідів) у досягненні групової цілі, реалізації групових цінностей «обмінюється» на високий груповий статус.

Класифікація малих груп

Переважає більшість закордонних соціопсихологів основних ознак "малої групи" вважають безпосередність контакту, особистий ("віч-на-віч") характер спілкування між її членами.

Відповідно до цієї ознаки, як зауважує Л.П. Буєва, і прийнята класифікація груп на:

- первинні (у них відбуваються безпосередні контакти);
- вторинні (члени групи не зв'язані інтимністю відносин);
- офіційні (породженою офіційною структурою громадської організації);
- неофіційні (групи спілкування).
- При подальшій класифікації груп ураховуються наступні фактори:
- число членів у групі (що дозволяє виділяти великі і малі групи);
- ступінь підпорядкованості особистості;
- тип контролю за груповою діяльністю;
- характер комунікацій у групі і т.д.

КЛАСИФІКАЦІЯ МАЛИХ ГРУП

Американський соціальний психолог Е. Росс виявляє в суспільстві наступні групи:

- випадкові (маси, громадськість);
- природні (родина);
- групи, що ґрунтуються на психологічній подібності (класи, партії, секти й т.п.);
- групи, що ґрунтуються на спільності інтересів (держави, торговельні союзи).

У роботах Ш. Бюлера групи підрозділяються на:

- природні й штучні (створені із природних потреб і по "розрахунку");
- формальні і неформальні (головне розходження яких - в організації влади й типі керівництва);
- організовані й неорганізовані.

КЛАСИФІКАЦІЯ МАЛОЇ ГРУПИ

Свою класифікацію груп - по їхній ролі й місцю в структурі суспільства пропонує В. А. Гаврилов. Він виділяє:

- малі соціально-економічні групи людей, особисто взаємодіючих у сфері праці, малі трудові колективи;
- малі соціально-політичні групи людей, які представляють в даній організації інтереси певних соціополітичних інститутів, які функціонують у рамках аматорські (самодіяльні) малі групи, що існують переважно в сфері дозвілля;
- малі вікові групи, створені на основі відомого збігу умов життя, потреб, звичок, інтересів і т.п.;
- групи, засновані на приналежності до певного полу (жіночі, чоловічі);
- територіально-побутові групи людей, об'єднаних за місцем проживання й спільному використанню навколишнього їхнього матеріально-технічного середовища.

СФЕРИ АКТИВНОСТІ ІНДИВІДІВ У МАЛІЙ ГРУПІ

ОЗНАКИ МАЛОЇ ГРУПИ

Мала група розвивається на основі спільної мети, яка породжує спільну діяльність, спільні цінності і способи взаємодії, а також за безпосереднього контакту осіб у групі, що створює можливості для міжособистісного спілкування.

Дискусійним залишається питання стосовно кількісних характеристик малої групи. Одні психологи найменшою її кількістю вважають дві особи (діада), аргументуючи це тим, що більшість досліджень особливостей малої групи проведена саме на діадах. Інші доводять, що найменшою малою групою є тріада, оскільки:

- під час конфлікту група з двох осіб може легко розпастися. Третя особа може взяти на себе роль “третейського судді” або, підтримавши чийсь позицію, зберегти групу;
- діада фіксує лише найпростішу, первинну форму спілкування. В основі його — емоційний контакт, що утруднює розгляд діади як суб'єкта діяльності, оскільки в ній неможливо виокремити спілкування, опосередковане спільною діяльністю;
- у діаді більшість процесів розгортається не в повному обсязі.

КОМУНІКАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГРУПИ

- **Комунікативний потенціал групи** — комунікативні можливості групи, що можуть бути використані для забезпечення всіх її реальних відносин і зв'язків (внутрішніх і зовнішніх).
- **Комунікативний потенціал групи характеризують такі ознаки:**
  - **єдність компонентів**, які в сукупності утворюють цілісність. Ця цілісність не є сумою чи сукупністю комунікативних властивостей і можливостей окремих індивідів. Втрата чи вилучення її компонента може зруйнувати цілісність, деформувати інші її складові, перетворюючи і їх, і цілісність на іншу даність. За сумарного поєднання компонентів відсутність одного з них змінює лише їх кількість, але не впливає на інші частини;
  - **система психологічних властивостей та можливостей**, які є основою комунікативного потенціалу особистості. Ця система зумовлена соціально-психологічними характеристиками групи, в якій особистість розвивається, формується, обмінюється інформацією, реалізує себе професійно, розкриває свої творчі здібності;
  - **співвідношення ідеально можливого й існуючого**. Механізмом реалізації комунікативного потенціалу групи є реальні взаємини, безпосередній обмін інформацією, конкретна взаємодія. Розкриття цього потенціалу полягає у розвитку комунікативного потенціалу кожного індивіда. Отже, комунікативні можливості групи з'являються і розвиваються з розкриттям індивідуальних комунікативних можливостей кожного учасника спілкування.

РІВНІ РОЗВИТКУ МАЛОЇ ГРУПИ:

- Мала група проходить певні стадії свого розвитку від найнижчого до найвищого рівня, перетворюється на колектив. В основі її розвитку - соціальна психіка (СП).

Мала соціальна група може перебувати на таких рівнях розвитку:

- початковому (дифузна група);
- низькому (асоціація);
- середньому (кооперація);
- високому (колектив).

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ЄДНІСТЬ ГРУПИ

- **СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ЄДНІСТЬ ГРУПИ** відображає внутрішню і зовнішню силу тяжіння її членів один до одного, до групи як до окремого, «рідного» їм соціуму. В основі цієї сили - соціальна, духовно-перцептивна, емоційна та волева єдність, яка, у свою чергу, залежить від рівня розвитку СС.

Соціально-психологічну єдність групи - соціальну, духовно-перцептивну, емоційну й волеву його складові - можна виразити через сукупність відносно самостійних статико-динамічних елементів (основних соціально-психологічних явищ), що передусім сприяє практичному розв'язанню її багатьох проблем. Кожне соціально-психологічне явище, яке відбувається у групі, по-перше, генерує певний енергетично-психологічний потенціал (різної полярності); по-друге, впливає тим чи іншим чином на всі інші соціально-психологічні явища; по-третє, «відчуває» на собі вплив соціальної психіки групи й змінюється під цим впливом.

СОЦІАЛЬНА ЄДНІСТЬ

- **СОЦІАЛЬНА ЄДНІСТЬ** - це усвідомлення членами групи себе як єдиного цілого, як певного, відмінного від інших, соціуму на основі смислу спільності; для неї характерний свій стиль діяльності та взаємодії (взаємин і спілкування).

Соціальна єдність дає змогу кожному члену усвідомити себе в складі групи, ідентифікувати себе з нею та сприймати групу як специфічний, свій соціум, який відрізняється від усіх інших. Саме завдяки їй створюються умови для вироблення єдиних підходів до розв'язання різних групових проблем, у тому числі й реалізації смислів спільності, поглядів на навколишній світ і відповідну оцінку подій у світі, державі, групі.

ДУХОВНО-ПЕРЦЕПТИВНА ЄДНІСТЬ ГРУПИ

- **ДУХОВНО-ПЕРЦЕПТИВНА ЄДНІСТЬ ГРУПИ** - це сила нематеріального, не соціального, не політичного походження, яка забезпечує потяг членів групи один до одного через самоусвідомлення залученості до світу, до буття в ньому, до народу і нації, до групи, до віри, до чогось значущого і важливого, без чого людське життя не може бути людським, а група - цілісним соціумом.

Духовно-перцептивна єдність (ДПЄ) групи є певною духовною цілісністю людської спільноти. Вона полягає в однотипних способах духовно-практичного засвоєння світу, свого сенсу буття в ньому.

Важливий компонент ДПЄ - світогляд, який є не тільки відтворенням світу загалом, а світовідчуттям, світосприйняттям, світорозумінням, які є рушійною силою в соціальному бутті.

ЕМОЦІЙНА ЄДНІСТЬ ГРУПИ

- **ЕМОЦІЙНА ЄДНІСТЬ ГРУПИ** - це наявність спільних почуттів, які відчують члени групи один до одного, до сенсу своєї життєдіяльності та буття, до навколишніх, це спільність переживань, досягнень і невдач, дій і вчинків, а також однорідність емоційних реакцій на зовнішні та внутрішні подразники життєдіяльності групи.

Емоційна єдність засвідчує, що група реагує на всі види подразників і виявляє свої почуття як єдине ціле. При цьому домінуючий характер переживань виражає не тільки домінуючий тип емоцій або настрою, а передусім домінуючий тип ціннісного ставлення до дійсності. Емоційна єдність сприяє забезпеченню групового переживання СС та процесу його реалізації. Емоції і почуття, відображаючи дійсність у формі переживань, не містять її образів, а виражають їхню цінність для групи. Переживання різні і за змістом, і за глибиною почуттів. На основі цієї єдності забезпечується емоційно-ціннісне ставлення людей до групи, до неповторного «МИ», яке виокремлюється через поняття «ВОНИ», «ВСІ ІНШІ». Таке ставлення виражає значущість «МИ», а отже - актуалізацію мотиваційних процесів.

У ВОЛЬОВІЙ ЄДНОСТІ

- **У ВОЛЬОВІЙ ЄДНОСТІ** поєднується синтез розуму та емоцій, які спрямовують групу на відповідну діяльність і поведінку для подолання всіх перешкод, у тому числі внутрішньо-групових (розбіжності в поглядах і підходах до розв'язання тих чи інших завдань, страху, паніки, безвідповідальності, недостатнього напруження сил тощо).

Вольова єдність забезпечує свідомий акт діяльності та поведінку через інтеріоризацію норм, включення їх до системи мотивів, прагнень і ціннісних орієнтацій. На ґрунті вольової єдності формується колективна дисципліна, яка забезпечує виконання рішень, відповідний порядок та організованість під час реалізації СС.

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ

